

Inspiratiedag

‘Ruimte voor buitengewoon onderwijs’

(ver)bouwen voor de toekomst

Inhoudsopgave

1. Inclusie als horizon: waar staan we?	2
2. Een plan voor de toekomst: “Scholen voor iedereen”	2
1) Inclusie is geen zorgmodel, maar een samenlevingsmodel	3
2) Buitengewoon onderwijs is een dienstverlening, geen plaats	3
3) Er is nood aan een open, brede en inclusieve schoolomgeving	3
3. De consultatienota: inclusie of “inclusiever”?	3
1) Kwaliteit voorop & hoge verwachtingen	3
2) Een ondersteuningsmodel dat de school binnenkomt	3
3) Een langetermijnstrategie van 15 jaar	4
4. Pleidooi voor ambitie	4
5. De brug naar infrastructuur: gebouwen als hefboom	4
6. Een praktijkblik: bouwen voor een doelgroep, of bouwen voor iedereen?	5
7. Wat is een inclusief schoolgebouw?	6
7.1 Fysieke toegankelijkheid	6
7.2 Auditieve en visuele toegankelijkheid	6
7.3 Digitale toegankelijkheid	6
7.4 Prikkelbeheer en welbevinden	6
7.5 Inclusie in brede zin: gender en cultuur	6
7.6 Buitenruimte en veiligheid	7
8. Samenvattend: bouwen als inclusieve keuze	7
Slot	7

Dominique Gevers,
beleidsondersteuner, afdeling Beleid en belangenbehartiging GO!

Goedemorgen allemaal

Welkom op deze inspiratiedag rond ‘Ruimte voor buitengewoon onderwijs’. Jammer genoeg kan ik er vandaag niet fysiek bij zijn, maar dankzij de moderne techniek is het toch mogelijk om — ondanks de ruim 2000 kilometer afstand — even mee in te pluggen en een bijdrage te leveren.

Wanneer we het thema ‘Ruimte voor buitengewoon onderwijs’ bekijken vanuit de actuele beleidscontext, dan kan die titel eigenlijk wat misleidend zijn. Of beter gezegd: ze krijgt een zekere **gelaagdheid**. Want de vraag is niet alleen: *hoeveel ruimte hebben we nodig?* De vraag is ook: **welke ruimte zal het buitengewoon onderwijs in de toekomst nog krijgen?** En vooral: **hoe organiseren we onderwijs zó dat we alle leerlingen een plek geven, zonder dat we telkens achteraf moeten bijsturen?**

Vandaag gaat het dus over méér dan gebouwen. Het gaat over de beweging richting **inclusief onderwijs**. Een beweging die we al lang geleden hebben ingezet, maar die in de praktijk nog altijd traag en soms zelfs moeizaam verloopt.

1. Inclusie als horizon: waar staan we?

Al sinds 2009 — met de ratificatie van het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap — proberen we ons in de richting van inclusie te bewegen. En als we eerlijk terugkijken op de afgelopen 15 jaar, dan geeft dat niet altijd veel vertrouwen voor het plan voor de komende 15 jaar.

Want inclusie is geen eenvoudige oefening. Ze vraagt meer dan goodwill. Ze vraagt keuzes. Ze vraagt een koers. En ze vraagt vooral: **consequent beleid, op alle niveaus**.

Inleidend op deze inspiratiedag wil ik jullie daarom meenemen in het verhaal van inclusie, en hoe die visie ook verbonden is met infrastructuur. Want wat betekent inclusie concreet voor schoolgebouwen van vandaag en morgen? Wat vraagt het van architectuur, van ruimtes, van campussen, van lokalen? En misschien nog belangrijker: wat vraagt het van ons denken over “gewone” en “buitengewone” plekken?

2. Een plan voor de toekomst: “Scholen voor iedereen”

Wie wil bouwen, vertrekt natuurlijk altijd van een plan. In dit dossier was het “architectenbureau van dienst” de **Onafhankelijke Commissie Inclusief Onderwijs**, die destijds in opdracht van minister Weyts een plan uitwerkte voor inclusief onderwijs.

In dat rapport staat een visie, een strategie én een tijdspad om te komen tot inclusief onderwijs, of zoals zij het zelf formuleren: **‘Scholen voor iedereen’**. De streefdatum is 2040.

Als we de visie van deze commissie naast onze eigen **GO! visie** leggen, dan zien we veel gelijkenissen. Ook bij ons is het uitgangspunt duidelijk: **iedere leerling heeft recht op een betekenisvolle onderwijsloopbaan**, in een omgeving waar ontmoeting, diversiteit en verbondenheid centraal staan.

Inclusie is daarbij geen technische ingreep of een projectje “voor leerlingen met extra noden”. Inclusie is een **relationele grondhouding**: ze vertrekt vanuit verbondenheid tussen mensen, en maakt van die verbondenheid zowel een uitgangspunt als een doelstelling.

Uit die visie volgen drie kernprincipes.

1) Inclusie is geen zorgmodel, maar een samenlevingsmodel

Diversiteit is geen randfenomeen. Diversiteit is onze samenleving — en dus ook onze schoolrealiteit.

We vertrekken niet langer vanuit een medisch deficitmodel, waarbij we vooral kijken naar wat een leerling niet kan. We vertrekken vanuit **potentieel, autonomie en mogelijkheden**.

2) Buitengewoon onderwijs is een dienstverlening, geen plaats

Dat betekent dat expertise en ondersteuning flexibeler moeten worden. Niet alleen in het buitengewoon onderwijs, maar ook in het gewone onderwijs. Ondersteuning moet toegankelijker worden, **dichter bij leerlingen** komen, én dichter bij leerkrachten.

3) Er is nood aan een open, brede en inclusieve schoolomgeving

Onze infrastructuur moet kunnen meegroeien met de noden van leerlingen én met de pedagogische keuzes van teams. En dat betekent: ruimtes die niet vastklikken op één doelgroep, maar ruimtes die **meebewegen**, die **aanpasbaar** zijn, en die meerdere vormen van leren mogelijk maken.

3. De consultatienota: inclusie of “inclusiever”?

De consultatienota hanteert dezelfde acht krachtlijnen van het rapport van de onafhankelijke commissie, en voegt er zelf nog een negende aan toe. Ik ga ze niet allemaal benoemen, maar ik vat ze samen in drie belangrijke lijnen:

1) Kwaliteit voorop & hoge verwachtingen

De nota stelt dat in zowel gewoon als buitengewoon onderwijs dezelfde minimumdoelen voor het basisonderwijs gelden. Daarbij hoort een focus op sterke didactiek, hoge verwachtingen en een veilig klimaat. En dat alles in een **inclusieve leeromgeving**, met een kennisrijk curriculum en hoge verwachtingen.

2) Een ondersteuningsmodel dat de school binnenkomt

Er is nood aan multidisciplinaire expertise en ondersteuning, en het moet mogelijk zijn om die op elke school te installeren. De ondersteuning zwerft als het ware niet meer rond de school, maar wordt **ingebed** in de schoolwerking.

3) Een langetermijnstrategie van 15 jaar

Voor het eerst is er een concreet tijdspad. Dat biedt scholen stabiliteit om visie op zorg, organisatie en infrastructuur op elkaar af te stemmen.

Als we daarbij teruggrijpen naar het VN-verdrag, dan lezen we in artikel 24 dat kinderen met een beperking recht hebben op onderwijs **in de gemeenschap waarin ze leven**, met redelijke aanpassingen. Die aanpassingen zijn niet enkel pedagogisch, maar ook ruimtelijk. Met andere woorden: **inclusie vraagt in die zin ook letterlijk ruimte**.

4. Pleidooi voor ambitie

Het punt waarop de consultatienota het meest verschilt van het rapport van de commissie — en eigenlijk ook van onze GO! visie — is dat voor de Vlaamse overheid “Scholen voor iedereen” geen ‘*inclusie*’ maar ‘*inclusiever*’ onderwijs wordt.

Dat lijkt misschien een nuance, maar het is eigenlijk een grote voorafname op de ambitie. Het is alsof we zeggen: “*We willen wel, maar we gaan niet te hard beloven.*” En dan is de vraag: als we dat als vertrekpunt nemen, wordt inclusie dan geen slappe koffie?

Natuurlijk: het is logisch dat we vragen en **bezorgdheden** hebben over de haalbaarheid. Inclusie vraagt tijd. Inclusie vraagt middelen. Inclusie vraagt een systeem dat meebeweegt. Maar als het gaat over visie, dan mogen we ambitieus zijn. Sterker nog: dan móéten we ambitieus zijn.

We kunnen het ons niet permitteren om opnieuw een zoveelste koterij bij te bouwen om oplossingen te vinden voor de problemen van vandaag. Ik vergelijk het graag met een fileprobleem: je kan dat niet blijven oplossen door extra rijstroken aan te leggen. Er moet iets fundamenteelers veranderen. Een systeemverandering die verder gaat dan symptoombestrijding.

En dat vraagt samenwerking, binnen én buiten onderwijs. Het vraagt ook dat we durven nadenken over hoe we expertise organiseren, hoe we scholen structureren, en hoe we infrastructuur financieren.

5. De brug naar infrastructuur: gebouwen als hefboom

Onze visie en de Vlaamse koers kunnen maar werkelijkheid worden als ook de infrastructuur volgt.

AGION heeft vier jaar na de ratificering van het VN-verdrag een inspiratiebundel¹ uitgebracht over integrale toegankelijkheid van schoolgebouwen. Daarin staat een zin die ik heel sterk vind:

“Integrale toegankelijkheid dekt in onderwijs meer dan één laag – een fysieke, een organisatorische, een methodische, een maatschappelijke... De bottom line van integrale toegankelijkheid is dat de omgeving zich maximaal aan de talenten en beperkingen van kinderen

¹ Agion: [inspiratiebundel](#).

en jongeren moet aanpassen, niet omgekeerd. Dat is wat we beloofd hebben bij de ratificering van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap.”

Dat is in feite ook de essentie van wat bedoeld wordt met **Universal Design** en **UDL — Universal Design for Learning**: we ontwerpen van bij het begin voor diversiteit, zodat we later minder moeten “bijbouwen” of “repareren”.

Waarom is infrastructuur zo cruciaal?

Omdat infrastructuur bepaalt **wie kan deelnemen en wie niet**. Denk aan rolstoeltoegankelijkheid, maar evengoed aan akoestiek voor leerlingen met ASS, licht en contrast voor slechtziende leerlingen, of rustplekken voor wie snel overprikkeld raakt.

Omdat gebouwen gedrag en welbevinden beïnvloeden. Een voorspelbare circulatie, duidelijke bewegwijzering, een rustige overgangsruiimte: dat zijn geen details. Dat zijn randvoorwaarden om te kunnen leren.

En omdat ruimte bepaalde onderwijsmodellen mogelijk maakt — of net onmogelijk. Een flexibele klasarchitectuur laat co-teaching toe. Kleine werkruimtes naast de klas maken ondersteuning mogelijk, zichtbaar of onzichtbaar. Een gedeelde zorgruimte op een gang kan het verschil maken tussen “ondersteuning erbij nemen” of “ondersteuning moeten organiseren alsof het een aparte wereld is”.

6. Een praktijkblik: bouwen voor een doelgroep, of bouwen voor iedereen?

Ik ben zelf directeur geweest van een school voor buitengewoon secundair onderwijs. Toen we een nieuwbouw kregen, hebben we enorm veel tijd gependend aan de tekentafel. Zelfs toen de bouwwerken al begonnen waren, hebben we nog kansen benut om bij te sturen.

Misschien was de moeilijkste oefening daarbij deze vraag: **voor wie bouwen we eigenlijk?** Bouwen we volledig in functie van een specifieke doelgroep?

Want de noden van leerlingen in opleidingsvorm 3, opleidingsvorm 1, leerlingen uit BuBaO type 2, een autigroep, enzovoort — die liggen soms ver uit elkaar. Daar komt nog bij dat het ook niet altijd duidelijk is welke doelgroep precies in een nieuw gebouw terechtkomt, of welke verschuivingen er de komende jaren nodig of mogelijk zullen zijn.

En hoe langer ik daarover nadenk, hoe meer ik me afvraag hoe zinvol het is om gebouwen te ontwerpen alsof één doelgroep er “voor altijd” in zal blijven. De realiteit is immers dat doelgroepen verschuiven, dat onderwijsaanbod (of noden) verandert, dat scholen fuseren, dat campussen hertekend worden, ... Wat vandaag logisch lijkt, kan over tien jaar achterhaald zijn.

Daarom denk ik dat we, als we bouwen, moeten zoeken naar infrastructuur die **‘doelgroepoverstijgend’** is. Dat klinkt mooi — en het is ook mooi — maar het is tegelijk een enorme uitdaging. Zeker wanneer de budgetbesprekingen beginnen, en de vraag komt om te schrappen in alles wat “niet strikt noodzakelijk” lijkt.

Maar net daar zit de kern: wat vandaag “extra” lijkt, is vaak precies wat later het verschil maakt tussen een gebouw dat meegroeit, en een gebouw dat vastloopt.

7. Wat is een inclusief schoolgebouw?

Als we het op deze manier formuleren — een inclusief schoolgebouw — dan gaat het over meer dan enkel toegankelijkheid.

Een inclusief gebouw is natuurlijk **toegankelijk en begaanbaar**, maar het nodigt ook uit, het ondersteunt en het weerspiegelt de diversiteit van de samenleving.

7.1 Fysieke toegankelijkheid

Bij toegankelijkheid denken we vaak eerst aan rolstoeltoegankelijkheid. Dat blijft essentieel: deurbreedtes van minimaal 90 cm, gangbreedtes van minimaal 1,50 m, voldoende draairuimte, aangepaste toiletten op elke verdieping — en liefst niet “voorbehouden” voor archivering of kuismateriaal.

Hellingbanen, liften, automatische deuren: het zijn basisvoorwaarden. Maar ze zijn pas echt waardevol als ze ook logisch geïntegreerd zijn. Een lift achteraan het gebouw die alleen met een sleutel werkt, is technisch toegankelijk maar in feite uitsluitingsgevoelig.

7.2 Auditieve en visuele toegankelijkheid

Toegankelijkheid gaat ook over akoestiek, contrasten, verlichting, oriëntatie.

Goede akoestiek helpt niet alleen slechthorende leerlingen, maar ook leerlingen met concentratieproblemen, taalontwikkelingsstoornissen of ASS. Duidelijke contrasten tussen vloer, muur en deuren maken oriëntatie eenvoudiger. Braille of reliëfbordjes, heldere signalisatie en logisch geplaatste pictogrammen zijn geen luxe, maar inclusieve basis.

7.3 Digitale toegankelijkheid

Digitale toegankelijkheid hoort er evenzeer bij. Denk aan websites, aan communicatieplatformen, aan inschrijvingsprocedures, aan oudercontacten. Wie digitaal niet mee kan, valt snel uit de boot — en dat is ook een vorm van uitsluiting.

7.4 Prikkelbeheer en welbevinden

Wanneer we kijken naar de inrichting van ruimtes : hoe flexibel zijn ruimtes? Kunnen ze aangepast worden aan wisselende groepsgroottes? Welke (natuurlijke) materialen gebruiken we? Kunnen we warmte en huiselijkheid creëren zonder dat het chaotisch wordt?

Voor leerlingen met sensorische gevoeligheden is een prikkelarme ruimte geen “extraatje”. Het is soms de voorwaarde om überhaupt te kunnen functioneren in een drukke schoolomgeving.

7.5 Inclusie in brede zin: gender en cultuur

Inclusie gaat ook over herkenning en veiligheid. Hoe ziet bewegwijzering eruit? Is er genderneutraal sanitair? En hoe lang duurt het vooraleer er op dat genderneutrale toilet alsnog een icoontje komt met man-vrouw, omdat mensen het ongemakkelijk vinden?

Ook dat is infrastructuur: het is een spiegel van onze normen en onze reflexen.

7.6 Buitenruimte en veiligheid

Tenslotte is er de buitenruimte: toegankelijke routes tussen gebouwen, fietsenstallingen, speelplaatsen, voldoende zit- en schaduwplekken.

Denk ook aan speeltuigen: kunnen kinderen met én zonder beperking samen spelen? Zijn er groene zones die rust en biodiversiteit bevorderen? (gifvrije aanplanting)

En in noodsituaties: zijn vluchtroutes bruikbaar voor rolstoelgebruikers? Dat lijkt evident, maar ik vrees dat veel scholen hier nog niet voldoende op voorzien zijn. Een lift mag bijvoorbeeld bij brand niet gebruikt worden. Wat is dan het plan?

8. Samenvattend: bouwen als inclusieve keuze

Samengevat: een inclusief gebouw is **universeel toegankelijk**. Dat betekent: toegankelijk voor iedereen, drempelloze circulatie, flexibele ruimtes, aangepaste akoestiek, goede zichtlijnen, rust- en prikkelarme ruimtes, logische routes en signalisatie.

En een gebouw zou ook de **pedagogische visie** van een school moeten ondersteunen. Niet alleen “ruimte maken voor zorg”, maar ruimte maken voor samen leren, samen leven, samen groeien.

In de consultatienota wil men alvast gewoon en buitengewoon onderwijs dichterbij elkaar brengen via campusscholen. In welke mate die onderwijsvormen uiteindelijk in elkaar zullen schuiven, valt nog af te wachten.

Maar op vlak van schoolgebouwen kunnen we misschien wél de vlucht vooruit nemen. Minder denken in termen van onderwijsvorm, en meer in termen van inclusie. Niet onbelangrijk daarbij is ook denken vanuit mogelijkheden. Daarin moeten we niet zelden ook heel creatief en out-of-the-box durven zijn en ons niet laten leiden of beperken tot wat op het eerste zicht financieel mogelijk is.

Slot

Ik rond af met deze gedachte: als we bouwen voor de toekomst, dan bouwen we niet alleen muren en lokalen. We bouwen mogelijkheden. We bouwen routes. We bouwen toegang.

En dan is de vraag niet: “*past deze leerling in ons gebouw?*” Maar wel: “**past ons gebouw bij deze leerling — en bij alle leerlingen die nog zullen komen?**”

Ik wens jullie een inspirerende dag, met sterke gesprekken, kritische vragen en vooral: veel concrete ideeën om inclusie niet alleen te denken, maar ook te doen.

**Dankjewel,
Dominique Gevers**